

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת ויחי

(פמ"ז פס' כח) ויחי ימי יעקב שני חייו. ביאר מו"ד זצ"ל בספרו בקוראי שמו, ד'שני חייו' ר"ל השנים שחי בפועל. שהרי רשב"י אומר במדרש (צ"ח, ט) דלפי שקרא תיגר בשלושים ושלש תיבות, נ'מעט ורעים היו ימי שני חייו וגו']. לפיכך נמנע מחייו שלשים ושלש שנה.

(פמ"ח פס' ז) ואני בבאי מפרן וגו' - ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען, ולא כך עשיתי לאמך, שהרי סמוך לבית לחם מתה. ביאר הלב שלום שבזכות שיוסף סמך על מה שיעקב עושה, ולא התערב לתבוע כבוד אמו, [ואע"פ שזה באמת הפריע לו, וכמש"כ רש"י להלן, וידעתי שיש בלבך עלי]. לכך זכה מידה כנגד מידה, לקבל את חלק הבכורה של ראובן, שכן התערב לתבוע כבוד אמו, והעביר את מיטתו של יעקב לאהל לאה.

האם יש עין הרע דרך זכויות וכדו'

(טו פס' טז) וידגו לרב בקרב הארץ - כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין [הרע] שולטת בהם.

בתשו' אבקת רוכל (למרוך ה"ב. הובא בפ"ת חו"מ סי' קנד סק"ט) מבואר, דמחיצת זכויות הוא הפסק לענין היזק ראייה. (ובפ"ת דן דלא מייירי בשקוף).

וראיתי מביאים (בקובץ מוריה רפא תשס"ב בשו"ע חו"מ סי' שעה) ממרוך הגאון מטשעבין זצ"ל, שכתב דלפי"ז שרי להביט בתבואת חבירו כשהיא בקמותיה דרך משקפיים. והיינו שהבין דכונת הבי"א אפי' בזכויות שקופה, (ודלא כהפ"ת הנז'). והוא חידוש רב. וצ"ב מה הסברא בזה.

ואאמו"ר שליט"א הראה שבתורת חיים (כ"ב ק"ה ע"ב) הקשה ע"ד הגמ' דאין עין הרע שולטת בדגים, לפי שהמים מכסים עליהן. שהרי הרבה פעמים הדגים נראין כשהן שטים בתוך המים, מפני שהמים צלולים.

וביאר, דאעפ"כ המים מפסיקים ביניהם לבין העין הרע, וע"כ אינה יכולה לשלוט בהם. ועי"ש שביאר כיצד עובד הענין של עין הרע, שהוא ניצוץ ושפע רע ומזיק, היוצא מן העין, ומגיע בדבר הנראה אליו ונדבק בו. וע"כ כל כמה שיש הפסק בין העין לבין הדבר הנראה לו, אין השפע הרע יכול להגיע אליו ולהדבק לו. ע"כ. ולפי"ז א"ש.

ובעי"ז יש לדון על מסכות השקף, שהיו שלבשום עתה בתקופת התפשטות הנגיף. והיה נידון גדול לגבי עדות, [בין לענין המסיכות המצויות, ובין לענין השקף הנז']. ולכאור' כמו"כ יש לדון לענין היזק ראייה וכו', דלפי"ד הגאון מטשעבין זצ"ל, הוא חציצה.

(פמ"ט פס' א) ואגידה לכם - בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכניה ממנו והתחיל אומר דברים אחרים. ונראה דמטעם זה אמר אח"כ הקבצו ושמעו בני יעקב, והיינו שאוספם עבור ענין חדש, לומר להם דברים אחרים.

(ג' פס' א) אוני - כוחי, כמו (הושע יב ט) מצאתי און לי, (ישעיה מ כו) מרוב אונים, (שם כט) ולאין אונים. ולפי"ז פירושו, כוחי וראשית כוחי. והיינו דלא רק שאתה הכח שלי, אלא גם ראשית הכח שלי.

(ז' פס' ז) אחלקם ביעקב - אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים, והרי הם חלוקים. צ"ב איך עי"ז הרי הם נפרדים בפועל אחד מהשני.

- דבר אחר אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, ושבטו של לוי עשאו מחור על הגרנות לתרומות ולמעשרות, נתן לו תפוצתו דרך כבוד. צ"ע אטו מלמדי תינוקות דשמעון אין זה דרך כבוד. ועי' ב"ב (ח ע"ב) בגודל מעלת מלמדי תינוקות. ונראה דבאמת לא אתא לאפוקי מדשמעון.

(י' פס' טו) וירא מנוחה כי טוב - ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות: ויט שכמו לסבול - עול תורה. היינו דמפני שכבר מזומן לו מזוננו, שארצו טובה להוציא פירות. ממילא יכול לתת שכמו לסבול עול תורה.

(יא פס' כא) הנותן אמרי שפר - כתרנומו. והיינו, ואחסנתיה תהי מעבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון. ומבואר דזה עיקר התכלית בפירות, שיהיו מהללים ומברכים עליהם את שמו יתב' ויתעלה.

(יג פס' כג) בעלי הצים - שלשונם כחץ. גבי לשונם כחץ, יש לבאר דקאי על צווחת השבטים במצרים, בויכוחו הנוקב של יהודה עם יוסף. וראה במדרש רבה ותנחומא ובס' הישר רי"פ ויגש, תיאור היוכוח הנורא שנתוכחו. ואיך בגערותם חישבה מצרים להיהפך.

- ותרגומו לשון (במדבר לא לו) ותהי המחצה, אותן שהיו ראויים לחלוק עמו נחלה. צ"ב וכי אחי האדם נקראים חציו, מפני שחולקין עמו בנחלה.

(טז פס' טז) ותשב באיתן קשתו - נתישבה בחוזק. קשתו, חזקו. לפי"ז צ"ב מהו ותשב בחוזק חזקו.

האם יעקב אבינו לא מת' הוא כפשוטו

(יג פס' לג) ויגוע ויאסף - ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו רבותינו ז"ל יעקב אבינו לא מת (תענית ה ב).

לכאור' הוא צ"ע, דאטו דרשה מפסוק, עדיפא על פסו' מפורש ויראו אחי יוסף כי מת אביהם'. וכן יעקב עצמו אמר 'הנה אנכי מת'.

ובפשוטו י"ל דרק היה נראה להם שמת, נוכח רק יעקב היה סבור שימות, אך באמת בסוף לא מת. וכמו שכתב רש"י בתענית שם (ד"ה מקרא אני דורש) דהאי דחנטו חנטיא, סבורים היו שמת.

אך שו"ר דכה"ק ברבינו בחיי, וכתב, דבאמת הפירוש לא מת, היינו רק דלא טעם טעם מיתה. ועי"ש שפירש עוד ב' פירושים. וכעי"ז פירש הרמב"ן, כי נפשות הצדיקים צרוורות בצרור החיים, וזו תחופף עליו כל היום, לובשת לבושה השני כו'.

וכן במהרש"א ביאר שהכונה ביעקב אבינו לא מת, שלא מת בנפש. אך המקשן סבר שלא מת אף בגוף, והקשה, וכי בכדי ספדו ספדיא כו'. ומשני ליה שהכונה שלא מת בנפש. וכ"ת מ"ש דנקט יעקב טפי משאר צדיקים. מקרא אני דורש כו', דמקיש יעקב לזרעו, שאינו שייך באברהם ויצחק משום זרעם ישמעאל ועשו. וביאר שם עוד ביאור ע"פ ענין מתי א"י ומתי חו"ל כו'.

ובפסקי ריא"ז בסנהדרין (פרק חלק א' ח) ביאר, דמה שהשיב לו, מקרא אני דורש, כלומר גם אני יודע שמת, אלא אני מתכוין לדרוש המקרא בכל ענין שראוי לידרש, ואם אי אפשר להיות המדרש כמשמעו, יש בו רמז, שיש לומר לא מת, כענין שאמרו צדיקים אפילו במיתתן קרויין חיים, לפי ששםם זכרם ומעשיהם קיימים לעולם'.

שבת הארץ

קושיא גדולה בענין ג' אילנות וי' נטיעות

אודיע צערי לרבים, במה שאני מתקשה טובא בדברי רש"י בסוכה (לד ע"א ד"ה עשר נטיעות) לגבי דין ג' אילנות ועשר נטיעות.

רק נקדים דין הנטיעות והאילנות להבנת הענין. שבמשנה בפ"ק דשביעית מבואר, דאע"פ שאסור בתוספת שביעית לחרוש, מ"מ עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה, [שהוא חמשים אמה על חמשים אמה], חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה. ובאילנות, אם יש ג' אילנות לבית סאה, ויכולין לעשות פירות כשיעור ס' מנה, [או י' אילנות באינן עושין כשיעור הנ"ל], חורשין כל בית סאה בשבילן עד העצרת. [ואם לאו, חורשין תחתיהם כמלוא האורה וסלו חוצה לו. וכל שאר השדה חורשין רק עד הפסח].

וכתב רש"י בסוכה, דאם אינם עשר, או שאינן מפוזרות כהלכתן, חורש תחת כל אחת ואחת **כשיעור יניקתה לפי חשבון עשר לבית סאה**. ע"כ. והיינו דחורשין עשירית בית סאה בשבילה.

וכיוצא בכתב לענין אילנות זקנים, דאם אינם שלש, **חורש לכל אחד תחתיו לפי חשבון כו'**. ומשמע דחורש עבורו שליש בית סאה. [וכך ביאר הרש"ש בב"ב (כו ע"ב ד"ה ואלא מדתנן). וכתב דמש"כ במשנה דבפחות מכאן אין חורשין אלא כמלוא האורה וסלו, היינו כשאין האילנות עושין כשיעור ס' מנה. וכפי שהביא רש"י גופיה בב"ב שם].

והדברים צ"ע ממשיניות מפורשות בשביעית שם (פ"א מ"ד) היה אחד עושה כיכר דבלה ושניים אין עושין כו' אין חורשין להם אלא לצרכן. הרי דלא מתירין לאותו אילן העושה או ב' אילנות העושין, לחרוש לפי חשבון שליש בית סאה שלהם.

עוד צ"ע ג' ממתני' שם (מ"ה) ג' אילנות של ג' בני"א מצטרפין. ולכאור' לפ"ד רש"י, למאי כלל איצטריך לצירוף זה. הא בלא"ה חורשין לכל אילן שליש בית סאה. [ואח"כ רש"י שכה"ק בתוס' חרשים כאן].

וכן לגבי נטיעות תנן (מ"ו) היו עשויות שורה ומוקפות עטרה, אין חורשין להם אלא לצרכן. וצ"ע מדוע לא יחרוש עשירית בית סאה לכ"א. [ושור' שכבר תמה כן בכפ"ת שם. ובערו"ל ג' יישב].

וכלל תמוה לפי זה, למה נאמר שיעור ג' אילנות וי' נטיעות. הא בלא"ה סגי באילן אחד לחרוש לפי חשבון שליש בית סאה, ובנטיעה לחרוש עשירית בית סאה. [ואין לומר דנפ"מ באופן סמוכין, דמ"מ חורשין כל הבי"ס, אע"פ שהוא מחוץ לשיעור הניקתה. שהרי דעת רש"י שם דבעי' שיהיו מפוזרין בשוה כדי להתיר לחרוש את כל הבית סאה].

והנה לפי מה שנסתפק החזון איש (ס"ו יז סק"ד) האם המשנה מתירה לחרוש כל הבית סאה בריבוע, או רק בעיגול סביב כל אילן ואילן, כשיעור יניקת אילן [ל"ג אמה ושלש]. היה אפשר"ל לפ"ד הרש"י, דזה נתחדש בדין ג' אילנות, דע"י צירוף שלשתם, כבר מתירין כל הבית סאה. ולא רק בעיגול מסביב כל אחד.

אלא שבדברי רש"י משמע דאותו דין שיש לג' אילנות, יהא לכל אילן לפי חלקו. וכן עדיין אי"ז מיישב את כל המשניות של כמלוא האורה וסלו.

ושור' שאף רש"י גופיה בב"ב כתב דבפחות מג', אין חורשין אלא תחתיו. [ושהרש"ש בסוכה כתב דבזקנים ל"ש לפי חשבון, לפי שא"צ שיהיו מפוזרים בשוה, אלא כמלא אורה וסלו. וציון שכ"כ רש"י בעצמו בב"ב]. ומעתה צ"ע אף בדברי הרש"ש שסתר משנתו בביאור דברי רש"י בסוכה. בין בשיעור החרשה בפחות מג' אילנות, ובין בענין אם צריך שיהיו מפוזרין בשוה. וכ"ז צ"ע.

אשמח מאוד בהערות ותגובות [הושגת הגליון] בפ"ל - 0533130380

והרמ"ע מפאנו (כך ראיתי מציינים, לספרו עשרה מאמרות אם כל חי ח"ג פ"א) מביא מחידושי אגדות להרשב"א, שאין הכוונה לגוף, אלא לנשמה, שלא קבלה שום תואר מיתה על ידי זרעו, אלא כולם זרע ברוך ה'. וזהו שרב יצחק השיב לרב נחמן, שלא כיון למיתת גופו, אלא את המקרא הוא דורש וכו'. ואז הבין רב נחמן את רמזי סודו ושחק. ע"ש.

עכ"פ מבואר מדבריהם דאינו כפשוטו, אלא בודאי מת. וכונת חז"ל לענינים אחרים. וידוע בדברי אגדה, פעמים רבות אין הדברים כפשוטן. וכבר הארכנו בזה בכמ"ד.

אלא שבפרש"י בתענית כן נראים הדברים כפשוטן, שכתב דלא מת, אלא חי הוא לעולם. ודחנטו חנטיא, רק סבורים היו שמת, אבל חי היה. [ועי' עין יוסף ואור החיים מש"כ לבאר ענין החניטה לפי דעת רש"י. שהרי ענין החניטה הוא להוציא האברים הפנמיים, וא"כ איך יתכן שתנטהו ולא מת, ע"ש]. ועי' חכמת מנוח שם שביאר הכונה, שלא מת עד שהגיע לא"י. ועפ"ז ביאר יפה את הפסוק, ע"ש.

(פ"ג פ"ג א) ויבכו אתו מצרים שבעים יום - כו'. לפי שבאה להם ברכה לרגלו, שכלה הרעב, והיו מי נילום מתברכין. צ"ע אטו על הפסקת ברכת מי הנילום בכו כ"כ זמן רב. וי"ל שדבר זה רק היה ההוכחה להם על גדלותו.

חלק מההערות שנתקבלו לגליונות פ' מקץ - הנוכה ופ' ויגש

לפ' מקץ. במש"כ ליישב דהא דאין מראין לאדם פילא בקופא דמחטא, היינו דוקא בחלום שאינו של אמת. הראני דודי ה"ה שלמה צביון שליט"א שבחזקוני מבואר לא כן. שכתב עה"פ ותבלענה השבלים (פס"ז ז) שאין לפרשו לשון בליעה ממש, שהרי אין מראים לאדם דבר שלא יכול להיות כגון פילא דליעול בקופא דמחטא. וביאר שהשבלים גדלו למעלה וכיסו הראשונים עד שלא נראו, והוא מלשון כבלע את הקדש.

במש"כ דהשבטים ביטחו עצמם באומנם שימות מי שהגיע בידו. ביאר עפ"ז ה"ה אשר הכהן שליט"א, הא דבתח"פ ויגש נתוכחו. והיינו משום שלא באמת כינונו להרגו, אלא רק כדי לטבח עצמם. [ומה שבתחילה אמרו הננו עבדים, י"ל דבתחילה סברוהו לגנב, כדאי' בחז"ל שאמרו לו גנב בן גנבת. ואח"כ כשהבינו כי לא גנב, באו להתוכח על כך שלא גנב, וא"כ כלל לא מגיע לו עונש. ויתכן עדי"ז שגם יעקב שאמר שגונב התרפים ימות, לא נתכונן שמגיע לו עונש מיתה, אלא רק בא להוכיח שלא גנבם. [ומ"מ דבר הצדיק לא שב ויקם]. וזהו מה שכתוב כי לא ידע יעקב כי רחל גנבתם. שאם היה יודע, לא היה אומר כן].

לחנוכה [בענין הגלגל החזור, בהמוכר כסותו לנ"ח]: במש"כ דלפ"ד הגר"ש כהנמן זצ"ל, אין דין מוכר כסותו בער"ש חנוכה. העירו דיש חיוב למכור כסותו באופן שכבר יש לו לג' שבת. ורק באופן שצריך למכור כסותו, אין דין למכור בער"ש.

בהערה בדברי מרן הגר"ש זצ"ל, שאמר לקנות הנ"ח, כיון שלגבי נ"ש חייב כסותו. ביאר ה"ה א"ל ה. שליט"א, דאין הכונה שנתפס כעין קדושה בכסף וכו', אלא דאף אחר שמוכר כסותו, מצד נ"ש מסתברא דיכול שוב לקנות כסות בכסף זה, ואילו לגבי נ"ח ה"ה חייב לקנות בכסף זה נר. וע"כ נ"ח קודם גם בכסף, [באופן זה שאין לו כסות].

ובעיקר הנידון, הביאו כמה ת"ח שליט"א, עצה בשם בעל השלמי תודה זצ"ל, שיקנה בכסף זה, שמן הכשר רק לנ"ח ולא לנ"ש. ואז לא יצטרך להקדים הנ"ש. אך לכאור' אי נימא דנ"ש קודם אף באופן שמוכר כסותו, א"כ יהא אסור לו לקנות שמן הפסול לנ"ש, ויהא חייב לקנות בכסף זה, שמן הכשר לשבת. אך עדיין יכול להחליף הבגד בשמן הכשר רק לנ"ח. ובוזה לא יצטרך להקדים נ"ש. שהרי אין כסף בידו. [נפתרון זה רק פותר את עצם השאלה של גלגל החזור. ולא את עיקר הסתירה בין ב' הדינים].

לפ' ויגש. במש"כ בביאור הא דאי' גבוה מכל הארצות, העירני ה"ה אשר הכהן שליט"א, שכבר כתב כע"ז במהרש"א בקידושין שם, [וידע, שהעולם הוא כתפות ומקום בהמ"ק הוא מרכז עולם וכן אי' ולכן אמרו בא"י כיון דהוא מקום הממוצע אירור מנוג ומתכים ויותר מקום המקדש שע"כ היו שם בלשכת הגזית חכמי סנהדרין וק"ל].

במש"כ בטעם הדבר שיעקב הוסיף מעט ורעים וגו' בלא שנשאל ע"כ, הערי אמרו"ר שליט"א לדברי הרמב"ן שיעקב אבינו היה נראה זקן מאד, ופרעה תמה על זקנותו הנדירה, וע"כ שאל כמה ימי שני חייו. וע"ז השיב יעקב, שאינו זקן מופלג, ואפי"ל לא הגיע לגיל אבותיו. רק שחיייו היו מעט ורעים וגו'. [וידוע הביאור ע"פ משאח"ל (פנת לים המקד) שבבית פרעה היה הפתח נמוך, וכשנכנסו, הוצרכו להתכופף. והתרומם הפתח עבור אברהם וכן עתה עבור יעקב. וע"כ חשב פרעה שיעקב הוא אברהם, לפי שזכר שאף לו התרומם לו הפתח].